

دانشگاه گیلان، دانشکده علوم کاربردی

مجله پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل

جلد هجدهم، شماره سوم، ۱۳۹۰

www.gau.ac.ir/journals

بررسی ویژگی‌های بیومتری، فیزیکی، شیمیایی و مکانیکی چوب اکالیپتوس (*E. camaldulensis*) در منطقه سیستان

محمد دهمرده قلعه‌نو^۱

^۱مربی گروه علوم و صنایع چوب و کاغذ دانشگاه زابل

تاریخ دریافت: ۸۹/۵/۴؛ تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۱/۲۳

چکیده

به منظور تعیین ویژگی‌های بیومتری (طول، قطر، قطر حفره و ضخامت دیواره الیاف)، فیزیکی (میزان جرم ویژه و واکنشیدگی حجمی)، شیمیایی (مقدار سلولز، لیگنین، مواد استخراجی و خاکستر) و مکانیکی (مدول گسیختگی، مدول الاستیسیته، فشار موازی الیاف، فشار عمود بر الیاف، برش موازی الیاف، سختی و میخ کشی انفصالی) چوب اکالیپتوس کاملدولنسیس، تعداد پنج اصله درخت انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که ابعاد الیاف در تنه درخت، از مغز به پوست افزایش و از پائین به بالا کاهش داشت. واکنشیدگی حجمی در محور شعاعی، از مغز به پوست و در محور طولی، از پائین به بالا کاهش نشان داد. مقدار سلولز چوب درون و چوب برون و مقدار خاکستر چوب درون و چوب برون در سطح ۵ درصد خطای آزمایش اختلاف معنی‌دار آماری ندارند. مقدار لیگنین چوب درون و چوب برون و مقدار مواد استخراجی چوب درون و چوب برون در سطح ۵ درصد دارای اختلاف معنی‌داری می‌باشند. ویژگی‌های مکانیکی چوب در دو حالت تر و خشک نیز اندازه‌گیری شد. نتایج نشان داد مقدار ویژگی‌های مکانیکی نمونه‌های تر به‌طور معنی‌داری کم‌تر از نمونه‌های خشک می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: اکالیپتوس کاملدولنسیس، بیومتری، خواص فیزیکی، خواص شیمیایی، خواص مکانیکی

*مسئول مکاتبه: mmdahmardeh@yahoo.com

مقدمه

در ایران به دلیل کمبود سطح جنگل‌ها و وجود زمین‌های خشک، کم آب و فقیر، درختان بردبار که توانایی رشد در زمین‌های فقیر را داشته باشند و بتوانند چوب نسبتاً مناسب جهت رفع نیاز مصارف روستایی و صنایع چوب و کاغذ کشور را تأمین کنند باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرند. بنابراین شناخت بهتر خواص تکنولوژیک چوب درختان بردبار و تند رشد در مناطق گرم و خشک جهت استفاده مناسب از آنها در صنایع و در نتیجه ترغیب روستائیان به کشت آنها ضروری است.

یکی از گونه‌های چوبی تند رشد که می‌تواند در ایجاد جنگل‌های مصنوعی، فضای سبز و در پی آن کاربردهای صنعتی نقش به‌سزایی داشته باشد گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس است که رشد خیلی خوبی در استان‌های جنوبی کشور و از جمله استان سیستان و بلوچستان داشته و قابلیت‌های ویژه‌ای در صنایع مختلف وابسته به چوب و نیز احیای محیط‌زیست دارد. اکالیپتوس از جمله اکالیپتوس کاملدولنسیس در کشور ما با توجه به موقعیت جغرافیایی آن که سطح وسیعی از آن را مناطق خشک فرا گرفته است، دارای ارزش و اهمیت است. در ایران این گونه را مناسب درختکاری در ناحیه‌ای که زمستانی معتدل و با کمتر از ۱۰ روز یخبندان در سال و یا متوسط حداقل گرمای سردترین ماه ۷-۳ درجه سانتی‌گراد دارد، می‌دانند (حاجی حسنی و همکاران، ۲۰۰۰). این گونه مانند بسیاری از موجودات زنده هنگامی که تحت تأثیر اقلیم‌های مختلف قرار می‌گیرد به‌منظور سازگاری با محیط، تغییراتی در ویژگی‌های ساختاری خود ایجاد می‌کند تا احتمال بقای خود را افزایش دهد. از آنجایی که گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس در منطقه سیستان کشت شده و سازگاری آن در منطقه به اثبات رسیده است بنابراین تعیین ویژگی‌های چوب گونه نام برده جهت استفاده در صنایع وابسته به چوب و به دنبال آن تشویق افراد بومی به کشت آن ضروری به نظر می‌رسد.

شریفی و همکاران (۲۰۰۸) در بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های مرفولوژیکی و شیمیایی چوب تنه و جست اکالیپتوس کاملدولنسیس در منطقه جیرفت اندازه طول الیاف، قطر کلی الیاف، قطر حفره الیاف و ضخامت دیواره الیاف چوب تنه را به ترتیب ۸۱۱/۳۶، ۱۹/۳، ۱۰/۷۱ و ۴/۳ میکرون گزارش نموده‌اند. مقدار مواد استخراجی، لیگنین، سلولز و مقدار خاکستر چوب تنه را نیز به ترتیب ۵/۴، ۳۵/۶۶، ۵۰/۶۶ و ۰/۷۳ درصد ذکر نموده‌اند.

در بررسی ویژگی‌های فیزیکی، مکانیکی و شیمیایی چوب گونه اکالیپتوس ایتر تکستا در منطقه سراب بهرام (استان فارس) توسط حسین زاده و همکاران (۲۰۰۱) نتایج زیر گزارش شده است:

چوب درون دارای جرم مخصوص خشک ۰/۹۷ و جرم مخصوص بحرانی ۰/۸۳ و چوب برون با جرم مخصوص ۰/۸۹ و جرم مخصوص بحرانی ۰/۷۱ می‌باشد. به‌طور متوسط چوب درون دارای الیافی به‌طول ۰/۶۵ میلی‌متر، قطر الیاف ۱۴/۳۷ میکرون، قطر حفره سلولی ۳/۹۷ میکرون و ضخامت دیواره سلولی ۵/۱۶ میکرون بوده در حالی که چوب برون این گونه دارای الیافی به طول ۰/۷۷ میلی‌متر، قطر الیاف ۱۶/۱۶ میکرون، قطر حفره سلولی ۴/۱ میکرون و ضخامت دیواره سلولی ۶/۰۹ میکرون می‌باشد. در مطالعه خواص شیمیایی چوب درون این گونه میزان سلولز، لیگنین، مواد استخراجی و خاکستر به‌ترتیب ۴۵/۴۳، ۲۸/۸۵، ۴/۴۲ و ۶۰ درصد و میزان مواد فوق در چوب برون به‌ترتیب ۴۶/۴۶، ۲۷/۵۵، ۲/۱ و ۰/۶۳ درصد است. در بررسی‌های مکانیکی نیز مقاومت خمشی در حد ماکزیمم ۸۴/۹۸ مگاپاسکال، مدول الاستیسیته ۱۱۴۱۰/۰۸ مگاپاسکال و مقاومت به فشار موازی الیاف در حد ماکزیمم ۲۶/۵۸ مگا پاسکال تعیین گردید.

مهدوی و همکاران (۲۰۰۴) میانگین دانسیته خشک و بحرانی چوب اکالیپتوس کاملدولنسیس را به‌ترتیب ۰/۷۰۸ و ۰/۵۵۲ گرم بر سانتی‌متر مکعب تعیین نمودند. همچنین طبق نتایج به‌دست آمده این گونه در میان پهن برگان از الیاف کوتاه‌تری برخوردار است.

مشعلچیان (۲۰۰۴) در پژوهش تأثیر سن بر ترکیبات شیمیایی چوب صنوبر دلتوئیدیس عنوان کرد که مقدار لیگنین و مواد استخراجی از سمت مغز به پوست با افزایش سن درخت کاهش و مقدار سلولز افزایش پیدا کرده است. گومینهو و فیگوئرا (۱۹۹۹) در بررسی ترکیبات شیمیایی گونه صنوبر دلتوئیدیس عنوان نمودند که مقادیر خاکستر، مواد استخراجی محلول در اتانول و مواد قابل حل در آب گرم از پایین به سمت بالای درخت کاهش می‌یابد و میزان لیگنین، مواد استخراجی و خاکستر درون چوب در مقایسه با برون چوب بیشتر می‌باشد. کرد و سرائیان (۲۰۰۷) در بررسی تأثیر سن و ارتفاع درخت صنوبر گونه دلتوئیدیس بر خواص شیمیایی چوب آن گزارش نمودند که مقدار خاکستر و مواد استخراجی محلول در الکل استن با افزایش سن و ارتفاع درخت کاهش می‌یابد. همچنین تغییرات لیگنین به این نحو است که با افزایش سن از مغز تا پوست میزان لیگنین کاهش و از پایین به بالای تنه درخت افزایش می‌یابد.

زوبل و بویتن (۱۹۸۹) در مطالعات خود بیان نمودند که افزایش مواد شیمیایی رسوب یافته در داخل حفرات و دیواره سلول‌های چوبی موجب افزایش دانسیته چوب می‌گردد. همچنین عنوان نمودند که در چوب بالغ سوزنی برگان و پهن برگان مقدار هم کشیدگی با دانسیته، زاویه

میکروفیبریل‌ها و راستای الیاف بستگی دارد. زوبل (۱۹۹۸) در بررسی چوب جوان گونه‌های جنگلی گزارش نمودند که درصد لیگنین چوب جوان، که دارای الیاف با دیواره سلولی نازکتری می‌باشد در مقایسه با چوب بالغ بیشتر است.

چودنف و تیسچلر (۱۹۶۳) ویژگی‌های مرفولوژی الیاف اکالیپتوس کاملدولنسیس را مورد بررسی قرار داده و عنوان نمودند که طول الیاف از سمت مغز به پوست افزایش می‌یابد. متوسط طول الیاف در این پژوهش یک میلی‌متر گزارش شده است. رامیرز و همکاران (۲۰۰۹) در بررسی تغییرات خصوصیات بیومتری و آناتومی چوب *Eucalyptus globulus*، میانگین ضخامت دیواره سلولی، قطر فیبر و قطر حفره سلولی را به ترتیب در محدوده ۲/۴ تا ۳/۵ میکرومتر، ۱۴/۹ تا ۲۱/۷ میکرومتر و ۱۰ تا ۱۵ میکرومتر گزارش نمودند. نتایج نشان داد که میانگین ضخامت دیواره سلولی، قطر فیبر و قطر حفره سلولی از مغز به سمت پوست افزایش یافته است. وینین و همکاران (۲۰۰۵) نیز در بررسی خواص آناتومیکی اکالیپتوس کاملدولنسیس، عنوان کردند که طول الیاف از مغز به سمت پوست افزایش می‌یابد. با توجه به اینکه گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس هیچ مشکل خاص رویشی در منطقه سیستان نداشته و در مقابل آفات، بیماری‌ها و امراض ظاهراً مقاوم است، جهت شناخت کامل قابلیت‌های کاربردی آن، نیاز است ویژگی‌های بنیادی چوب این گونه بررسی گردد. این گونه درختی در حال حاضر بیشتر به منظور تعدیل آب و هوا و حفاظت خاک در مقابل فرسایش باد در این منطقه کشت می‌شود. هدف از این پژوهش تعیین خواص بیومتری، فیزیکی، شیمیایی و مکانیکی چوب اکالیپتوس کاملدولنسیس در منطقه سیستان جهت استفاده بهینه در صنایع چوب و کاغذ می‌باشد.

مواد و روش‌ها

به‌طور تصادفی تعداد پنج اصله درخت با متوسط سن ۱۸ سال، قطر برابر سینه ۲۰ سانتی‌متر و ارتفاع ۶ متر از محل پژوهشکده کشاورزی دانشگاه زابل با طول شرقی ۶۱ درجه و ۳۷ دقیقه تا ۶۱ درجه ۴۶ دقیقه و عرض شمالی ۳۰ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۵۲ دقیقه انتخاب و قطع گردید. سپس از سه ارتفاع نزدیک یقه، ۵۰ درصد و ۷۵ درصد طول تنه، اقدام به تهیه نمونه‌های موردنیاز بررسی ویژگی‌های فیزیکی و بیومتری شد و بقیه تنه جهت بررسی خواص مکانیکی و شیمیایی چوب مورد استفاده قرار گرفت. جهت بررسی خواص بیومتری چوب از دیسک‌هایی که به ضخامت ۵ سانتی‌متر از سه ارتفاع درخت به‌دست آمد (نزدیک یقه، ۵۰ درصد ارتفاع و ۷۵ درصد ارتفاع)

نمونه‌هایی به صورت تراشه در حد فاصل مغز و پوست تهیه، در لوله‌های آزمایش ریخته و به روش فرانکلین (فرانکلین، ۱۹۵۴) پس از جداسازی الیاف و تثبیت آنها بر روی لام، مشخصات آنها با استفاده از میکروسکوپ اندازه‌گیری شد.

برای اندازه‌گیری خواص فیزیکی چوب نیز از سه ارتفاع درخت نمونه‌های مورد نظر برای اندازه‌گیری جرم ویژه (جرم ویژه بحرانی) و درصد واکشیدگی حجمی براساس استاندارد ASTM-D143 تهیه شدند. از بقیه تنه برای اندازه‌گیری خواص شیمیایی و مکانیکی چوب استفاده شد. اندازه‌گیری ترکیبات شیمیایی چوب با استفاده از استانداردهای تاپی^۱ به شرح زیر صورت گرفت:

تهیه آرد چوب براساس آئین نامه T۲۵۷، تهیه پودر چوب عاری از مواد استخراجی براساس آئین‌نامه T۲۵۷، اندازه‌گیری مقدار سلولز از روش اسیدنتریک، اندازه‌گیری لیگنین براساس آئین‌نامه T۲۲۲، اندازه‌گیری مواد استخراجی محلول در الکل-استن براساس آئین‌نامه T۲۰۴ و اندازه‌گیری میزان خاکستر بر اساس آئین نامه T۲۱۱.

برای اندازه‌گیری خواص مکانیکی چوب مطابق استاندارد ASTM-D143 نمونه‌های مورد نیاز برای هر کدام از خواص مکانیکی شامل مدول گسیختگی (MOR)، مدول الاستیسیته (MOE)، فشار موازی الیاف (حداکثر فشار لهیدگی)، فشار عمود بر الیاف (حداکثر مقاومت فشاری)، برش موازی الیاف (حداکثر مقاومت برشی)، سختی و میخ‌کشی انفصالی در دو حالت چوب‌تر و خشک تهیه و آزمون شدند.

نتایج آزمون‌های فیزیکی و همچنین بیومتری به دست آمده از سه ارتفاع درخت با استفاده از آنالیز واریانس یک طرفه (ANOVA) بوسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. جهت مقایسه میانگین‌های ترکیبات شیمیایی و همچنین نتایج خواص مکانیکی نیز از روش T-test استفاده شد.

نتایج و بحث

ابعاد الیاف: نتایج مربوط به تغییرات ابعاد الیاف در محور طولی و شعاعی درخت در جدول ۱ و نتایج تجزیه واریانس صفات مورد مطالعه در محور طولی و شعاعی درخت در جدول ۲ ارائه شده است. تغییرات طول الیاف محدوده مغز، حدفاصل پوست و مغز و محدوده پوست در محور طولی درخت از

1- TAPPI

پائین به بالا کاهش نشان می‌یابد، به طوری که بیشترین و کمترین مقدار آن در بخش پائینی به ترتیب ۰/۹۷۸ و ۰/۸۲۶ میلی‌متر، در بخش میانی ۰/۹۲۴ و ۰/۸۱۵ میلی‌متر و در بخش بالایی ۰/۸۷۶ و ۰/۷۸۲ میلی‌متر به دست آمد. همچنین تغییرات طول الیاف در محور شعاعی درخت روند صعودی داشته و از حد مینیمم (۰/۸۰۷ میلی‌متر) در محدوده مغز به حد ماکزیمم (۰/۹۲۶ میلی‌متر) در محدوده پوست می‌رسد. میانگین کلی طول الیاف درخت به مقدار ۰/۸۶۴ میلی‌متر محاسبه گردیده است. میانگین قطر الیاف، قطر حفره سلولی و ضخامت دیواره سلولی به ترتیب ۱۶/۲۹۵، ۵/۵۴۹ و ۵/۳۷۲ میکرومتر به دست آمد. با توجه به جدول ۱، ملاحظه می‌گردد که میانگین قطر الیاف، قطر حفره سلولی و ضخامت دیواره سلولی در محور طولی درخت از پایین به بالا کاهش یافته است. همچنین در محور شعاعی درخت از مغز به سمت پوست روند تغییرات قطر الیاف، قطر حفره سلولی و ضخامت دیواره سلولی صعودی می‌باشد.

خواص فیزیکی: نتایج مربوط به تغییرات خواص فیزیکی در محور طولی و شعاعی در جدول ۱ و نتایج تجزیه واریانس صفات مورد مطالعه در محور طولی و شعاعی تنه درخت در جدول ۲ ارائه شده است.

جرم ویژه: تغییرات جرم ویژه در محور شعاعی با افزایش سن از محدوده مغز به پوست در بخش‌های مختلف تنه (دیسک ۱، دیسک ۲ و دیسک ۳) کاهش داشته است. مقادیر جرم ویژه در محور طولی نیز با افزایش ارتفاع تنه از قسمت‌های پائین به بالای درخت روند نزولی داشته و از ۰/۵۷ گرم بر سانتی‌مترمکعب به ۰/۵۵ گرم بر سانتی‌مترمکعب کاهش پیدا کرده است. میانگین کلی جرم ویژه درخت ۰/۵۶ گرم بر سانتی‌مترمکعب محاسبه شد.

واکشیدگی حجمی: تغییرات واکشیدگی حجمی در محور شعاعی درخت از محدوده مغز به سمت پوست در بخش‌های مختلف تنه درخت کاهش داشته است. مقدار واکشیدگی حجمی در بخش پائین تنه درخت از ۱۹/۴ درصد (محدوده مغز) به ۱۵/۱ درصد (محدوده پوست)، در بخش میانی از ۱۶/۸۱ درصد به ۱۴/۳۶ درصد و در بخش فوقانی از ۱۴/۹۸ درصد به ۱۴/۳۳ درصد رسیده است. مقادیر واکشیدگی حجمی در محور طولی درخت نیز با افزایش ارتفاع تنه از قسمت‌های پائین به بالای آن روند نزولی داشته و از ۱۷/۲۶ درصد به ۱۴/۶۴ درصد کاهش یافته است. میانگین کلی واکشیدگی حجمی درخت اکالیپتوس کاملدولنسیس ۱۵/۸۳ درصد اندازه‌گیری شده است.

جدول ۱- مقادیر ابعاد الیاف و خواص فیزیکی چوب در محور طولی و شعاعی درخت اکالیپتوس کاملدولنسیس				
میانگین	محدوده پوست	بین پوست و مغز	محدوده مغز	نزدیک یقه
۸۹۶	۹۷۸	۸۸۴	۸۲۶	طول الیاف (میکرومتر)
۱۶/۷۳۹	۱۷/۱۲۴	۱۶/۷۵۱	۱۶/۳۴۳	قطر الیاف (میکرومتر)
۵/۸۲۸	۵/۸۴۳	۵/۸۳۰	۵/۸۱۱	فطر حفره سلولی (میکرومتر)
۵/۴۵۵	۵/۶۴۰	۵/۴۶۰	۵/۲۶۶	ضخامت دیواره سلولی (میکرومتر)
۰/۵۷	۰/۵۶	۰/۵۷	۰/۶	جرم ویژه (گرم برسانتی‌متر مکعب)
۱۷/۲۶	۱۵/۱۱	۱۷/۲۷	۱۹/۴	واکشدگی حجمی (درصد)
میانگین	محدوده پوست	بین پوست و مغز	محدوده مغز	۵۰ درصد ارتفاع درخت
۸۷۰	۹۲۴	۸۷۱	۸۱۵	طول الیاف (میکرومتر)
۱۶/۲۶۶	۱۶/۵۷۰	۱۶/۲۴۶	۱۵/۹۸۲	قطر الیاف (میکرومتر)
۵/۵۷۴	۵/۵۹۲	۵/۵۷۱	۵/۵۶۰	فطر حفره سلولی (میکرومتر)
۵/۳۴۵	۵/۴۸۹	۵/۳۳۷	۵/۲۱۱	ضخامت دیواره سلولی (میکرومتر)
۰/۵۷	۰/۵۶	۰/۵۷	۰/۵۸	جرم ویژه (گرم برسانتی‌متر مکعب)
۱۵/۶	۱۴/۳۶	۱۵/۶۳	۱۶/۸۱	واکشدگی حجمی (درصد)
میانگین	محدوده پوست	بین پوست و مغز	محدوده مغز	۷۵ درصد ارتفاع درخت
۸۲۸	۸۷۶	۸۲۷	۷۸۲	طول الیاف (میکرومتر)
۱۵/۸۸۱	۱۶/۱۳۸	۱۵/۸۹۲	۱۵/۶۱۵	قطر الیاف (میکرومتر)
۵/۲۴۵	۵/۲۵۷	۵/۲۴۸	۵/۲۳۲	فطر حفره سلولی (میکرومتر)
۵/۳۱۷	۵/۴۴۰	۵/۳۲۲	۵/۱۹۱	ضخامت دیواره سلولی (میکرومتر)
۰/۵۵	۰/۵۵	۰/۵۶	۰/۵۶	جرم ویژه (گرم برسانتی‌متر مکعب)
۱۴/۶۴	۱۴/۳۳	۱۴/۶۱	۱۴/۹۸	واکشدگی حجمی (%)

ترکیبات شیمیایی: نتایج و تجزیه واریانس ترکیبات شیمیایی چوب درون و چوب برون گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس در جدول ۳، ارائه شده است. طبق نتایج به دست آمده بین مقدار سلولز و مقدار خاکستر چوب برون و چوب درون در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده نمی‌شود، و بین مقدار مواد استخراجی و مقدار لیگنین چوب برون و چوب درون در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده می‌شود. مقدار سلولز، لیگنین، مواد استخراجی و خاکستر چوب

درون و چوب برون به ترتیب ۴۸/۱۶، ۴۸/۹۰، ۳۱/۲۸، ۳۰/۱۶، ۷/۶۹، ۳/۱۲، ۰/۶۱ و ۰/۵۶ درصد به دست آمد.

جدول ۲- آنالیز واریانس یکطرفه ابعاد الیاف و خواص فیزیکی چوب در محور طولی و شعاعی درخت.

مشخصه	منبع تغییر	درجه آزادی	جمع مربعات	میانگین مربعات	F محاسباتی	اختلاف
طول الیاف	محور طولی	۲	۶۹۹۰/۸۸	۳۴۵۹/۴۴	۰/۹۴	ns
	محور شعاعی	۲	۲۱۰۸۰/۲۲	۱۰۵۴۰/۱۱	۷/۸۶	*
قطر الیاف	محور طولی	۲	۱/۱۰	۰/۵۵	۵/۳۹	*
	محور شعاعی	۲	۰/۵۹	۰/۲۹	۱/۶۹۶	ns
قطر حفره سلولی	محور طولی	۲	۰/۵۱	۰/۲۵	۱۱۲۲/۲۱	*
	محور شعاعی	۲	۱/۳۲	۶/۶۰	۰/۰۰۸	ns
ضخامت دیواره سلولی	محور طولی	۲	۳/۱۷	۱/۵۸	۰/۶۸	ns
	محور شعاعی	۲	۰/۱۳	۶/۷۶	۱۱/۲۰	*
جرم ویژه	محور طولی	۲	۶/۲۲	۳/۱۱	۱/۶۴	ns
	محور شعاعی	۲	۸/۲۲	۴/۱۱	۲/۶۴	ns
واکشدگی حجمی	محور طولی	۲	۱۰/۵۴	۵/۲۷	۲/۵۴	ns
	محور شعاعی	۲	۹/۱۰	۴/۵۵	۱/۹۷	ns

(*) معنی دار در سطح ۹۵ درصد، (ns) عدم معنی دار در سطح ۹۵ درصد

خواص مکانیکی: خلاصه نتایج مقاومت‌های مکانیکی و تجزیه واریانس صفات مورد مطالعه چوب گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس در دو حالت تر و خشک در جدول ۴، آمده است. بین مقاومت‌های مدول گیسختگی، مدول الاستیسیته، فشار موازی الیاف، فشار عمود بر الیاف، برش موازی الیاف، سختی در سطوح عرضی، مماسی و شعاعی و میخ‌کشی انفصالی در سطوح عرضی، مماسی و شعاعی چوب در دو حالت تر و خشک در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده شده و مقدار کلیه مقاومت‌های مکانیکی در حالت خشک بیشتر از حالت تر می‌باشد.

جدول ۳- میانگین و تجزیه واریانس ترکیبات شیمیایی چوب درون و چوب برون درخت اکالیپتوس کاملدولنسیس.

مقدار t	میانگین	محل نمونه	مشخصه
-۰/۲۵۶ ^{ns}	۴۸/۱۶	چوب درون	مقدار سلولز (درصد)
	۴۸/۹۰	چوب برون	
۰/۳۴۳*	۳۱/۶۸	چوب درون	مقدار لیگنین (درصد)
	۲۹/۱۶	چوب برون	
۲/۷۹۹*	۷/۶۹	چوب درون	مقدار مواد استخراجی (درصد)
	۳/۱۲	چوب برون	
۱/۷۵۳ ^{ns}	۰/۶۱	چوب درون	مقدار خاکستر (درصد)
	۰/۵۶	چوب برون	

(* معنی دار در سطح ۹۵ درصد، (ns) عدم معنی دار در سطح ۹۵ درصد

جدول ۴- میانگین و تجزیه واریانس خصوصیات مکانیکی چوب‌تر و خشک درخت اکالیپتوس کاملدولنسیس.

مقدار t	چوب خشک	چوب تر	مشخصه
-۶/۴۰۲*	۱۰۷/۴۸	۶۸/۱۹	مدول گیسختگی (N/mm ²)
-۳/۸۸۹*	۱۶۴۳۸/۰۵	۱۳۲۶۲/۵۷	مدول الاستیسیته (N/mm ²)
-۳/۳۱۳*	۵۸/۴۲	۳۱/۳۷	فشار موازی الیاف (N/mm ²)
-۵/۷۰۷*	۱۱/۷۴	۷/۰۸	فشار عمود بر الیاف (N/mm ²)
-۶/۶۰۱*	۱۳/۸۶	۸/۴۷	برش موازی الیاف (N/mm ²)
-۳۲/۴۰۰*	۸۲۶۱/۴۲	۵۶۱۵/۹۴	سطح عرضی
-۱۳/۲۶۸*	۶۴۴۹/۳۵	۴۲۸۱/۶۹	سختی (N) سطح مماسی
-۱۱/۷۲۹*	۶۶۳۵/۸۱	۴۷۲۰/۴۴	سطح شعاعی
-۶/۴۳۶*	۸۱۵/۴۶	۷۲۲/۵۶	سطح عرضی
-۲/۶۲۶*	۱۲۲۷/۶۳	۱۰۱۳/۲۴	میخ کشی سطح مماسی
-۳/۹۰۴*	۱۳۹۴/۵۷	۱۰۷۵/۸۲	انفصالی (N) سطح شعاعی

(* معنی دار در سطح ۹۵ درصد، (ns) عدم معنی دار در سطح ۹۵ درصد

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به‌دست آمده ملاحظه می‌گردد که میانگین ابعاد الیاف در محور طولی درخت از پائین به بالا کاهش یافته است. همچنین در محور شعاعی درخت از مغز به سمت پوست روند تغییرات ابعاد الیاف صعودی می‌باشد. یکی از مهمترین خواص الیاف در کاغذسازی مقدار طول الیاف می‌باشد. طول الیاف یک ویژگی ذاتی است که وابستگی شدیدی به سن سلول‌های کامبیومی دارد، ولی ابعاد دیگر مانند ضخامت دیواره سلولی و قطر الیاف بیشتر تابع شرایط آب و هوایی و نیز پهنای رویش سالیانه هستند (مهدوی و همکاران، ۲۰۰۴). به نظر می‌رسد طول الیاف به‌علت افزایش سن درخت و مسن‌تر شدن سلول‌های کامبیوم و به‌عبارتی افزایش سن فیزیولوژیک کامبیوم و اندازه یاخته‌های مادری تکامل و افزایش می‌یابد. چوندنف و تیسچلر (۱۹۶۳) در بررسی ویژگی‌های مرفولوژیکی الیاف چوب *Eucalyptus camaldulensis* و وینین و همکاران (۲۰۰۵) در بررسی خواص آناتومیکی اکالیپتوس کاملدولنسیس، عنوان کردند که طول الیاف از مغز به سمت پوست افزایش می‌یابد. همچنین رامیرز و همکاران (۲۰۰۹) در بررسی خصوصیات بیومتری چوب گونه *Eucalyptus globulus*، افزایش میانگین ضخامت دیواره سلولی، قطر فیبر و قطر حفره سلولی را از مغز به سمت پوست متذکر شده‌اند. الیاف از نظر طولی در سه دسته الیاف کوتاه، با طول کمتر از ۰/۹ میلی‌متر، دسته الیاف متوسط، با طول بین ۰/۹ تا ۱/۶ میلی‌متر و دسته الیاف بلند، با طول بیشتر از ۱/۶ میلی‌متر، طبقه‌بندی می‌شوند که با توجه به این دسته‌بندی الیاف چوب گونه مورد مطالعه (اکالیپتوس کاملدولنسیس) در دسته الیاف کوتاه قرار گرفته و لزوم افزودن الیاف بلند برای ساخت کاغذهایی با مقاومت‌های مناسب را می‌طلبد.

خواص فیزیکی چوب از عوامل مهم تأثیرگذار بر کیفیت و کاربرد محصولات چوبی به شمار می‌رود، بنابراین شناخت این ویژگی‌ها می‌تواند به استفاده صحیح از آن منجر شود. تغییرات جرم ویژه در گونه‌های چوبی به چندین عامل مربوط می‌شود. زیاد شدن فیبرها و اشعه چوبی و نیز کم شدن تعداد آوندها باعث افزایش جرم ویژه می‌شود. افزایش پهنای دوایر رویشی جرم ویژه چوب پهن برگان بخش روزنه‌ای را افزایش می‌دهد. افزایش میزان مواد شیمیایی رسوب یافته در داخل حفرات و دیواره سلول‌های چوبی نیز موجب افزایش جرم ویژه چوب می‌گردد (زوبل، ۱۹۸۹). نتایج بررسی انجام گرفته نشان داد که تغییرات جرم ویژه در چوب گونه اکالیپتوس کاملدولنسیس در محور شعاعی از محدوده مغز به پوست علی‌رغم افزایش ضخامت دیواره سلولی کاهش داشته است. به نظر می‌رسد

کاهش جرم ویژه در محور شعاعی را می‌توان به افزایش آوندها و احتمالاً کاهش تعداد فیبرها و همچنین بالا بودن میزان مواد شیمیایی رسوب یافته در مغز نسبت داد. در مورد تغییرات جرم ویژه در محور طولی پهن برگان به دلیل ساختمان پیچیده آنها الگوی معینی را نمی‌توان ارائه کرد (پنشن، ۱۹۸۰). در گونه مورد مطالعه در محور طولی درخت در اثر افزایش ارتفاع، جرم ویژه کاهش یافته است. در این بررسی با کاهش جرم ویژه و کاهش ماده چوبی درصد تخلخل بیشتر و میزان واكشیدگی حجمی کاهش یافته است.

بین مقدار سلولز چوب درون و چوب برون درخت در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده نمی‌شود. بین مقدار مواد استخراجی چوب برون و چوب درون در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده شده و مقدار مواد استخراجی چوب درون بیشتر از چوب برون می‌باشد. علت را می‌توان این‌طور بیان نمود که با افزایش سن درخت و در اثر عمل چوب درونی شدن، مواد استخراجی بیشتری در نواحی مغز و قسمت درون چوب رسوب می‌کند. نتایج به‌دست آمده با نتایج تحقیقات حسین‌زاده و همکاران (۲۰۰۱) بر روی چوب گونه اکالیپتوس ایتر تکستا منطقه سراب بهرام فارس و تحقیقات کرد و سرانیان (۲۰۰۷) و گومینهو و فیگوئرا (۱۹۹۹) بر روی گونه صنوبر همخوانی دارد. طبق نتایج به‌دست آمده بین مقدار لیگنین چوب برون و چوب درون نیز در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده می‌شود. مقدار لیگنین درون چوب بیشتر از برون چوب به‌دست آمد. دلیل این تغییرات را می‌توان به بالا بودن درصد چوب جوان ایجاد شده در اطراف مغز درخت در مقایسه با قسمت‌های بیرونی نسبت داد. زیرا براساس بررسی‌های انجام شده درصد لیگنین چوب جوان، که دارای الیاف با دیواره سلولی نازکتری می‌باشد، در مقایسه با چوب بالغ بیشتر است (زوبل، ۱۹۹۸). بنابراین بیشتر بودن درصد چوب جوان در این نواحی منجر به افزایش درصد لیگنین این قسمت‌ها در مقایسه با سایر نقاط درخت شده است که با نتایج به‌دست آمده توسط حسین‌زاده و همکاران (۲۰۰۱) بر روی چوب گونه اکالیپتوس ایتر تکستا منطقه سراب بهرام فارس و تحقیقات کرد و سرانیان (۲۰۰۷) و گومینهو و فیگوئرا (۱۹۹۹) بر روی گونه صنوبر همسویی دارد. نتایج تجزیه واریانس اختلاف معنی‌داری بین مقدار خاکستر چوب برون و چوب درون در سطح اعتماد ۵ درصد نشان نداد. مقدار خاکستر در چوب درون در مقایسه با چوب برون بیشتر به‌دست آمد. می‌توان افزایش مقدار خاکستر در مجاورت مغز و قسمت‌های درون چوب درخت را به تجمع بیشتر ترکیبات معدنی در اثر عمل چوب درونی شدن به هنگام رشد قطری درخت مرتبط دانست. نتایج به‌دست آمده با نتایج

بررسی توسط حسین‌زاده و همکاران (۲۰۰۱) بر روی چوب گونه اکالیپتوس اینتر تکستا منطقه سراب بهرام فارس مطابقت ندارد ولی با نتایج تحقیقات کرد و سرانیان (۲۰۰۷)، مشعل‌چیان (۲۰۰۴) و گومینهو و فیگوئرا (۱۹۹۹) بر روی گونه صنوبر مطابقت دارد.

شناخت ویژگی‌های مکانیکی و تغییرات آنها در رویشگاه‌های مختلف نیز در جهت استفاده اصولی و بهینه از منابع جنگلی محدود کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مقایسه خواص مکانیکی چوب در حالت تر و خشک امکان شناخت چگونگی تأثیر رطوبت بر مقاومت‌های مکانیکی را فراهم می‌کند. طبق نتایج به‌دست آمده بین کلیه خواص مکانیکی چوب اکالیپتوس کاملدولنسیس در دو حالت تر و خشک در سطح اعتماد ۵ درصد اختلاف معنی‌داری مشاهده شده و مقدار آنها در حالت خشک بیشتر از حالت تر می‌باشد. رطوبت عامل مهمی در تغییرات خواص مکانیکی می‌باشد. کاهش رطوبت بر روی مدول گیسختگی ۳۶/۵۵ درصد، مدول الاستیسیته ۱۹/۳۱ درصد، فشار موازی الیاف ۴۶/۳ درصد، فشار عمود بر الیاف ۳۹/۶۹ درصد، برش موازی الیاف ۳۸/۸۸ درصد، سختی در سطوح عرضی، مماسی و شعاعی به ترتیب ۳۲/۰۲، ۳۳/۶۱ و ۲۶/۸۶ درصد و میخ کشی انفصالی در سطوح عرضی، مماسی و شعاعی به ترتیب ۱۱/۳۹، ۱۷/۴۶ و ۲۲/۸۵ درصد باعث افزایش مقاومت‌ها شده است.

پیشنهاد می‌شود در تحقیقات بعدی مقایسه ویژگی‌های شیمیایی و بیومتری ساقه و شاخه و همچنین مقدار ترکیبات شیمیایی در ارتفاع‌های مختلف درخت مورد توجه و بررسی قرار گیرد.

سپاسگزاری

بدین وسیله از مسئولان محترم دانشگاه ملی زابل که امکانات این پژوهش را فراهم نمودند، تشکر و قدردانی می‌نمائیم.

منابع

1. ASTM Standard Test Methods 1999. American Society for Testing Materials. ASTM-D143.
3. Chudnoff, M., and Tischler, K. 1963. Fiber morphology of eucalyptus camaldulensis Dehn. SUPPI. 1: 23p.
4. Franklin, G. L. 1954. A rapid method for softening wood for microtome sectioning. Tropical woods. 88. 35-36.

5. Gominho, J., and Figueira, J. 1999. Within-tree variation of heartwood, extractive and wood density in the populus deltoids hybrid. *Wood and Fiber Science*. 33:1.3-8.
6. Hosseinzadeh, A., Familian, H., Salehi, K., Fakrian, A., Golbabaei, F., Habibi, M., Arabtabar, H., and Sadraei, N. 2001. Properties of eucalyptus intertexta wood grown In Southern region of Iran. *J. Wood and Paper Science Research*. 12:73-136. (In Persian)
7. Hajihassani, R., Hosseinzadeh, A., Nourbakhsh, A., Kargarfard, A., and Golbabaei, F. 2000. Investigation on the potential of eucalyptus camaldulensis wood in particleboard industry. *J. Wood and Paper Science Research*. 9:35-108. (In Persian)
8. Kord, B., and Saraeyan, A. 2007. Investigation on the effects of tree age and height on chemical properties of Populus deltoides wood. *J. Agric. Sci. Natur. Resour.* 14:4. 32-40. (In Persian)
9. Mashalchian, M. 2004. Comparative study on paper properties produced from populus deltoids and paulownia species by Chemi-mechanical process. M.Sc Thesis. Gorgan University, Iran, 27p. (In Persian)
10. Mahdavi, S., Hosseinzadeh, A., Familian, H., and Habibi, M.R. 2004. Investigation on relation of fiber dimension and wood density with age and ring width in eucalyptus camaldulensis Dehn. *J. Wood and Paper Science Research*. 19:1.69-95. (In Persian)
11. Ramirez, M., Rodriguez, J., Peredo, M., Valenzuela, S., and Mondonca, R. 2009. Wood anatomy and biometric parameters variation of eucalyptus globulus clones. *Wood Science and Technology*. 43:131-141.
12. Sharifi, S., Rooshenasan, J., and Hosseini, S.Z. 2008. Comparative investigation on the anatomical and chemical characteristics of eucalyptus camaldulensis from region jiroft. *J. Wood and Paper Science Research*. 23:1.83-89. (In Persian)
13. Tappi Test Methods 1992-93. Tappi Press. Atlanta, Ga., USA.
14. Veenin, T., Fujita, M., Nobuchi, T., and Siripatanadilok, S. 2005. Radial variation of anatomical Characteristics and specific gravity in eucalyptus camaldulensis clones. *IAWA Journal*. 26:3.351-361.
15. Zobel, B.J., and Buijtenen, P. 1989. Wood variation. Its causes and control. Springer verlag, Berlin, New York, 250p.
16. Zobel, B.J. 1998. Juvenile wood in forest trees. Spring series in wood science. 485p.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Wood & Forest Science and Technology, Vol. 18(3), 2011
www.gau.ac.ir/journals

Investigation on Physical, Mechanical, Chemical and Biometrical Properties of *E. camaldulensis* Wood from Sistan Region

***M. Dehmardeh Ghaleno¹**

¹Lecturer, Dept. of Wood and Paper Science and Technology, University of Zabol, Iran

Received: 2010-7-26 ; Accepted: 2012-2-12

Abstract

To determine of biometrical (fiber length, fiber diameter, lumen and cell wall thickness), physical (density and volumetric swelling), chemical (amount of extractives, cellulose, lignin and ash) and mechanical (modulus of rupture, modulus of elasticity, compression strength parallel to grain, compression strength perpendicular to grain, shear parallel to grain, janka-hardness and nail withdrawal) properties of *eucalyptus camaldulensis* wood from Sistan region five trees were selected and evaluated. The results showed that fiber dimensions in tree trunk, from pith to bark and decreased from bottom to top. The volumetric swelling variation decreased in radial axis from pith to bark and in longitudinal axis from bottom to the top. There were no significant different at 5 percent statistical error level between the cellulose and ash content values in heartwood and sapwood, respectively. On the other hand, significant difference at 5 percent statistical error level was observed between lignin and extractives values in heartwood and sapwood, respectively. Also, mechanical properties of wet and dry samples were determined. The results indicated that the mechanical properties of wet samples were lower than dry samples, significantly.

Keywords: *Eucalyptus camaldulensis*; Biometry; Physical properties; Chemical properties; Mechanical properties

*Corresponding Author; Email: mmdahmardeh@yahoo.com